

РОЗДІЛ 4

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

УДК 398.8: 78.071.1 (477) (092)

Аліксійчук О. С. *

АСТРАЛЬНА СИМВОЛІКА УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ У ХОРОВИХ ОБРОБКАХ М.Д. ЛЕОНТОВИЧА

У статті розглядається специфіка понять символу і символіки. Зроблена спроба розкрити деякі аспекти астральної символіки українських народних пісень у нотному виданні «Микола Леонтович. Хорові твори» за редакцією В.В.Кузик.

Ключові слова: символ, символіка, астральна символіка, українські народні пісні, М.Д.Леонтович.

Символ – це категоріальна культурна одиниця духовного розвитку та повсякденного спілкування людства. У перекладі з грецької мови „слово” символ означає «з'єднувати», «зливати», «зв'язувати», «знак, пізнавальна одиниця». Уже у часи пізнього палеоліту людина почала надавати певного символічного значення доквіллю: небесним світилам, рослинам, тваринам тощо [3, с. 216-217].

Переважає кількість дослідників визначає символ як художній образ, який замінює в поетичній мові звичну назву життєвого явища, предмета на основі усталених асоціацій. Символ – це умовний знак, який вказує на суть якогось явища, предмета і ін. На думку М.Дмитренка, символіка – це загальнолюдське і національно-специфічне поняття, яке несе в собі узагальнену інформацію про об'єкт [3, с. 217]. М.Костомаров вказував, що символ – це образне вираження моральних ідей через фізичну природу, при чому цим предметам надається більш чи менш визначена духовна властивість. Будучи віддзеркаленням народного світогляду, символіка, на його думку, є «продовженням релігії», «міфи і символи взаємозумовлюють і взаємоутворюють один одного» [6, с.440].

Дослідники Г.Булашев, Хв.Вовк, В.Гнатюк, Митрополит Іларіон, О.Потебня, М.Костомаров, М.Сумцов, К.Квітка, І.Франко заклали основну теоретичну базу із проблеми походження та інтерпретації фольклорних символів. Дослідженням символіки у традиційній народній творчості протягом ХХ століття займалися ряд вчених: Ф.Колесса, П.Лінтур, І.Березовський, М.Гайдай, О.Дей, С.Грица, С.Мишанич та ін.

Сучасними науковцями О.Таланчук, М.Дмитренко, Л.Копаниця, В.Давидюк, М.Гримич, О.Братко, Г.Лозко, В.Шурко було опубліковано наукові, науково-популярні, словниково-енциклопедичні роботи про розвиток, функціонування та розгалуження символів у різних фольклорних жанрах.

Символіка у традиційній народній творчості приваблювала багатьох учених, проте і на сьогоднішній день актуальною залишається проблема цілісного дослідження символів, зокрема їх функціонування в українських народних піснях.

Виявити суть та функційне призначення астральної символіки українських народних пісень, які укладено у нотному виданні «Микола Леонтович. Хорові твори» за редакцією В.В.Кузик.

* © Аліксійчук О. С., 2013

Виокремлюють символи універсальні, специфічні, випадкові, міфологічні, первісні, традиційні, архетипні, колективні, індивідуальні, релігійні, ліричні, математичні, графічні та ін. Існують такі поняття, як язичницькі символи, символи віри, символи-предмети, символи-дії [3, с.217]. У фольклорі виділяють астральну, тваринну, рослинну, анатомічну символіку, символіку речовин, кольорів, чисел, діянь, метеосимволіку, водяну символіку та ін.

Вивчаючи творчу спадщину М.Леонтовича, можна зустріти рослинну, тваринну, астральну, водяну символіку тощо. У статті зупинимось саме на астральній символіці.

В Україні з найдавніших часів вірили у Космос, як у реальний, живий і священний організм. Важливі небесні явища постійно фіксувалися у літописах (сонячні та місячні затемнення, зоряні дощі, падіння метеоритів тощо). Регулярні спостереження за небесними світилами, виявлення закономірностей їх руху і відповідного зв'язку з періодичністю у природі було необхідно для розуміння природних процесів і пристосування до них власних умов життя. Астрономію вивчали у братських школах вже у XVI ст. разом з точними науками. Оригінальні астрономічні знання мав і сам народ, який оспівував астральні символи у піснях, казках, легендах та ін.

У народних піснях астральні символи репрезентовані в порядку зменшення: Сонце, Місяць, Зоря, зірки, зірниці, зоряниці, метеорит (огненний бугало, кубар тощо).

Сонце для українців завжди було «святим і праведним». Його називали: Око Боже, Дід-Всевід, Сонце Праведне, Сонце Красне, Сонце Трисвітле тощо [2, с. 497]. Відоме уявлення про сонце як небесний вогонь. Українці вважали себе світлопоклонниками, сонцепоклонниками, обожаючи сонце, його променисту, життєдайну вогняну силу, називали себе ще вогнепоклонниками. Отже, вогнепоклонство близьке та споріднене сонцепоклонінню. Народ звертався до сонця як до живої істоти: «...ясне сонечко усміхається...» [7, с. 156].

За народними віруваннями, Сонце мало сім образів (Дажбог, Божич, Білобог, Ярило, Ладо, Купайло, Світовид) [2, с. 497]. Наприклад: «... Ой ти, Боже, ти Дажбоже, рано-рано, зверни ж мені з доріженьки ранесенько...» [7, с. 87]. Молоде весняне сонце – Ярило, а в розквіті сили – Семирило. Весілля Семирила з богинею води Даною відзначалося обрядами у ніч на Івана Купала. Виплетений із квітів дівочий вінок, що пускався з запаленими свічками за течією ріки, вогняне колесо, що котилося з крутого берега у воду, – це символи Сонця «... Сплету віночок, пущу в ставочок...» [7, с. 150].

На вищому ступені розвитку язичницького світогляду батьком, творцем усього земного визнавалося Світло. У «Велесовій Книзі» говориться, що Всевишній з'явився у вигляді Сонця, тобто Сонце є царем Сварога – Дажбогом. «Дажбог (Сонце) в човні своєму пливе в Сварзі синій (в небесах). І золото те Вогнебогом розпалене... І це є духом всіякого життя...» [1, Дош. 38-Б].

Стародавні українці у пісенних творах весняного обрядового циклу оспівували, величали і запрошували Сонце («сонячне золото», «золоте дитя» та ін.) щоб воно зігріло, відродило землю, дарувало плодючість для майбутнього багатого урожаю. Найкращою жертвою для Сонця був коровай. Закликаючи Сонце – водили хороводи різних видів (орнаментальний, лінійний, у вигляді кола). Значна кількість хороводів має форму кола. Дослідники пов'язують це із стародавнім язичницьким культом Сонця, основним символом якого є саме коло. Обрядові хороводи здавна служили своєрідною колективною дією-оберегом: в межі хороводного кола не могли потрапити злі духи. Тому за хороводом закріпилась, в першу чергу, саме магічна функція – витіснення всього потойбічного, «чужого» за межі «свого» простору.

Наприклад «Воротар» [7, с.45]. Це орнаментальний хоровод – ланцюжок, який фігурно рухається. Учасники дійства утворюють своєрідні «ворота» – через які вони повинні пройти. У веснянці «Воротар» відбувається пропускання маленького хлопчика під сплетеними руками двох дівчат. В давнину, за віруваннями землероба, це символізувало приход Сонця (відкриття Сонцю ворітчок). Молоде весняне Сонце уявлялось у вигляді маленького «золотого дитятка», яке одягнене у золотий блискучий одяг: «... Везуть вони нам дитятко... у сріблі та у злоті, в червонім та чоботі...» [7, с.46]. Учасники гри розподіляються на дві групи (два хори),

одна з яких нібито сидить у місті, а друга просить воротаря відчинити їй ворота. Остання несе данину, після чого їй дозволяють через них пройти.

Українці за сонцем визначали час доби: «... Ой до схід сонечка женчик схопивсь...» [7, с. 56]; «... не так рано, як до сходу сонця, сидить мати, плаче край віконця...» [7, с.77]; «... Ой коли б той вечір та сонечко зайшло, то б моє серденько та й до мене прийшло...» [7, с.141].

Закохані називали одне одного сонцем, як вияв особливої любові: «...Ой прийди, прилини ти, яснее сонце, то я тебе пущу та й через віконце...» [7, с.141].

Найдавніше уявлення про сонце, яке живе на дні моря. Його уявляли у чоловічій іпостасі. Ще одне втілення сонця – це жіночий образ. З'явився він за доби матриархату. У колядках та щедрівках символізує господиню: «... Красне сонце – жона його...» [7, с. 214].

Символ Сонця відіграє важливу роль у піснях зимового календарно-обрядового циклу. Микола Костомаров писав, що «Різдво – свято, яке відзначали наші предки взимку в той час, коли сонце досягало мінімуму своєї сили і поверталось знову на весну. Корені цього свята – в загальнолюдському міфологічному понятті про народження сонця» [6, с. 248]. І.Нечуй-Левицький вказував, що саме в колядках зосереджена архаїка та сакральність наших пращурів. Тобто колядки – то релігійно-обрядові пісні, «котрі співали на празники богів світла й тепла; то були ніби догматики, тропарі й кондаки в честь світлих небесних сил... Тим-то колядки мають перевагу над усіма усними народними творами» [8, с. 6].

Місяць – постає у фольклорі, як могутня магічна астральна сила. У день Св. Варвари готували пироги, тобто вареники, які є символом Бога Місяця. Він є дійовою особою народних пісень (особливо зимового календарно-обрядового циклу) а також найчастіше згадується у народних замовляннях. За народними повір'ями, місяць владарює над різноманітними міфологічними сутностями (русалками, упирями, відьмами, перевертнями та ін.).

Місяць у народних віруваннях має особливе «королівське» значення. Він у народних піснях досить часто оспівується разом із зорею, але вказується на його більшу владу: «Не гордуй ти мною, як місяць зорою...» [7, с.138]. У народних творах він «ясний», «золотий», скоріше за все, ці епітети тут означають не стільки світло, як царський блиск.

Його у народі називають «князь», «княжич», «пан Володимир», «Адам» (означає первісність місяця у світобудові): «...Ой там за горою та за кам'яною ... Там пан Володимир коника сідлає...» [7, с.24].

До початку XV ст. у Києво-Печерській лаврі переписувалися «Лунники». Це були заборонені церквою рукописи, так звані апокрифи. В них збереглися елементи уже призабутої астрології – ворожіння за розташуванням Місяця і зірок, його фаз і поверхні. Аж до XVII ст. збереглися громники (астрологія ворожіння за блискавками). Особливе значення надавалось саме «Лунникам», бо вони використовувались для потреб господарської та магічної діяльності.

На Поділлі місяць вважався «божою силою», від якої залежить людське життя на рівні з сонцем. Фази місяця також фігурують у народних піснях: «молодик», «підповня», «повня». Стародавні люди боялися ночі, бо це пора небезпек, тому місяць був опікуном подорожніх: «циганське сонечко», «чумацьке сонечко», «інше сонце», «нічне сонце» та ін. «...Ти, місяцю з зорою, світи нам дорогою. Щоб женці не зблудили, віночка не загубили...» [7, с.53].

У багатьох випадках місяць відігравав навіть більш вагомий роль, ніж сонце та зорі. До нього звертались як до живої особи протягом чотирьох тижнів – від його “народин” і до “смерті” – селяни стежили за його фазами і відповідно регулювали свою виробничу діяльність.

Варто звернути увагу на незакінчену оперу М.Леонтовича «На русалчин великдень», де весь сюжет побудований на народних легендах та повір'ях. Майже у кожному хорі русалки звертаються до місяця. Наприклад: (I хор русалок) «Ой гори, ой світи, місяченьку! Та побавимось ми помаленьку. Ой гори, ой світи білолиций...» [7, с.301]; (II хор русалок) «...Не світи ти йому, білолиций...» [7, с.306-307]; (IV хор русалок) «...І сей любий, ясний місяченько, він вітає так нас привітненько...» [7, с.312]; (Сцена з опери) «...Ми місяця діти, кохаємось в нім, будемо ж радіти промінням ясним...» [7, с.316-317].

За словами О.Знойка, «Місяць в Україні був складовою частиною найдавніших богів астрального культу – Сонця, Місяця і Зорі. Небесний вогонь виходив з цієї тріади. І якщо в Єгипті та Вавілоні головним божеством тріади було Сонце, а в арабів – Зоря, то на Русі – Місяць. На відміну від політеїзму Вавілону і Єгипту, вітчизняний люнарний культ був монотеїстичний» [4, с. 44-45]. Культ місяця проявлявся у святочних містеріях з худобою, бо місяць, за народними віруваннями, мав вплив на вегетацію землі та родючість рослинного й тваринного світів.

«Особливо виявляється це у світотворчих колядках та щедрівках – та в особливим уподобанні вважати Прадіда (або його символ – Місяць) за духове ество у виді Сокола; – подібно вважати Астральну Трійцю за міфологічну Прадідну рідню» [10, с. 343]. Наші пращури неолітичної доби надавали парності символів Сонця і Місяця якогось особливого значення – їх навіть зображували у вигляді валів у своїх курганних сонцепоклонницьких святилищах.

У колядках поєднання Небесних Світил дослідники пояснюють як «космічні міфоознаки шлюбного мотиву», чи, як висловився О.Потєбня, «шлюб Сонця й Місяця». У піснях із таким мотивом Сонце і Місяць оспівуються то як небесна рідня закоханої пари, а то і як шлюбна пара: «Ясен місяць – пан господар. Красне сонце – жона його. Дрібні зірки – його дітки...» [7, с. 214].

У низці трипільських горщиків поруч із Сонцем зображуються фази Місяця а також мотиви триєдності Сонця, Місяця, Зірок. Т.Ткачук та Я.Мельник виділяють у орнаментиці трипільців елементи розпису у вигляді серпанків Місяця, які входять до хрестоподібних і свастикоподібних композицій. Трипільський хрест, за деякими дослідниками – то символ Сонця, а свастика – рух Сонця у колообігу.

Зоря – «... вістунка наповненого величезним містичним змістом моменту народження тріади астральних богів: Місяця, Сонця і Зорі. сповіщаючи про народження богів, зоря сповіщає і про початок творення Всесвіту. Вона має цілу низку народних назв: Вечірня Зоря, Вечорова, Вечорниця, Рання, Світова Зірниця, Зоряниця, Денниця» [2, с. 203].

Здавна була відома Вечірня зірка – планета Венера. З нею пов'язували й сузір'я Великої Ведмедиці. Перед сходом Венеру називали Вранішньою зіркою, Зорницею і Дежницею тощо. Зорницею називали і найяскравішу зірку небокола Сіріус, яка видима вранці, під час жнив. Ранкова зоря – міфологічна Либідь символізує дівочу цноту, юну незайману красу або ж дівчину на виданні, кохану, наречену. Народ застерігає: «Зірок на небі незліченно, а зорі дві – світова і вечірня». Наприклад: «... ой зійшла зоря вечорова...» [7, с. 276]; «... зоре моя вечірня, зійди над горою ...» [7, с. 174].

Людмила Іваннікова зазначає, що у слов'янській міфології Зоря – це «красна панна, що вранці відмикає ключами небесні ворота і випускає Сонце, яке женеться слідом за нею. Або розповідається, що появи на небі Дажбогу передує Ранкова Зоря, яка виводить на небосхил його білих коней; друга сестра – Вечірня Зоря – заводить коней на конюшню, після того, як Дажбог закінчив свій об'їзд. В пізніших колядках образ зорі і дівчини тісно переплітаються, замінюють один одного і загалом сприймаються як єдине ціле» [5, с. 110].

За народними віруваннями, виділяється три зорі, диференційовані або в часі («вечірня», «світова», «полунощная»), або за станом, над яким владарюють («нудна», «привітна», «печальна»). У народних піснях молодих дівчат досить часто порівнюють з зорями. Наприклад: «Три зіроньки ясных, три дівоньки красних...» [7, с. 82].

У Велесовій Книзі про символ Зорі сказано: «Тут Зоря Красна іде до нас, як жона благая, і молока дає нам у силу нашу і кріпость двожили. Бо ти, Зориня, Сонцю вістяща. [...] І так рече Сонцю, що віз з волами єсть там і жде його на Молочній Стезі. Як тільки Зоря проллється в степи, покличе Мати, аби воно поспішило» [1, Доц. 7ж]. Або «Тут бо Красна Зоря іде і кошовності нанизує на прикраси свої, і ту вітаємо од серця...» [1, Доц. 8(2)].

Сонце, Місяць, Зоря є майже рівноцінними за своїми функціями, жоден із них не має переваги над іншим. Ця астральна тріада уособлює в собі тріаду сімейну, де батько-голова сімейства (Місяць – Пан-господар), мати (Сонце), діти (зорі) [7, с. 214].

Зоря, як відомо, возвістила світові про народження Ісуса Христа. Вона з'явилася над вертепом у Віфлеємі, де народився Спаситель, і вказувала шлях до нього трьом царям зі Сходу, волхвам і пастухам: «... Ішли три царі з подарунками, а ясна зоря за хмароньками...» [7, с. 40]; «...От в небі зоря чудово сияє, от в Віфлеємі шлях всім уявляє. Ідуть тріє царі, сповивши судару смирну Йому дають, перед Ним падають, яко Царю свому...» [7, с. 44]. Саме тому в українських родин на Святвечір чекають першої зірки. Колядники ходять із семикутною або восьмикутною зорею, котра нагадує про віфлеємську зорю. Зоря зображується по-різному. Буває із п'ятьма, шістьма, сімома, вісьмома променями. Така зірка часто фігурує в українських вишивках, ткацтві, різьбленні.

Зоря – це символ Діви Марії: «Ой зійшла зоря вечорова, над Почаєвом стала... Ой вийшла, вийшла Божая Мати, ой та на хресті стала...» [7, с.276].

Народна символіка кваліфікує зорі то як дітей сонця і місяця (особливо у колядках та щедрівках), то як душі людей (якщо людина праведна – зірка ясна, а як грішна – то бліда). З поширенням християнства з'явилась легенда, що зірки – це запалені Богом свічки на честь народжених людей.

Наприклад, оригінальний твір М.Леонтовича «Зорі» (сл. Б. Грінченка, транскрипція для сопрано та хору Л. Дичко): «Мамо любя, глянь, як сяють ясно зорі золоті! Кажуть люди: то не зорі – сяють душі то святі...» [7, с. 298].

Метеорит у народі має декілька назв: огненний бугало, кубар, мітла, знаменіє, вогняний змії, металець (фантастичний змії, який, беручи хвіст у пащу, котиться колесом і свистить перед дощем) та ін. Ці назви деколи означають блискавку. Функції метеорита – палити, сушити і т.д., а також прикликати любов, жар, розпалювати пристрасті тощо. Дані функції зближують його з символікою блискавки «вогняного змія», який бере участь в міфосюжеті про змія-спокусника (перелесника), що у вигляді падаючої зірки літає до жінок та дівчат (одне з відгалужень купальського міфу). Наприклад: «... котилася зірка тай із підвечірка тай упала додолу... Та й хто мене, молоду дівчину, а проведе додому?...» [7, с. 94]. У стародавніх легендах розповідається про вогняного змія-перелесника, який підкидав молодим двічатам «подарунки» (перстень, хустину, стрічку та ін.). Взявши в руки цей «дар», дівчина потрапляла під владу даної фантастичної істоти, піддавшись спокусі: «Ой котився кубар з гори під гору... А з-під теї гори попід кам'яну... А з теї кам'яної попід садочок... а у тім садочку попід яблуньку... А я, молоденька, по воду ішла, ... на правій рученьці перстень я несла, ...» [7, с. 145-146].

Взагалі, народ негативно ставився до падіння метеоритів. У цьому явищі вбачали якесь лихо, яке невдовзі має статися (війна, голод, пошесть тощо). За християнськими легендами падаючий метеорит означає праведну душу, яка в цей час померла, або навпаки – грішну душу, яку не приймають небеса.

Отже, астральні образи-символи присутні майже в усіх жанрах народних пісень, що дає підстави говорити про давність їхнього походження. Стародавні піснеспіви з божественних гімнів перетворилися на народні пісні, які зберігають момент переходу думки від міфологічного образу до символу. Таким чином, астральні міфологічні уявлення наших предків, перейшли в художні образи, які наповнюють численними символами народне пісенне мистецтво, яке потребує свого подальшого дослідження і вивчення.

Список використаних джерел

1. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя : Руське Православне Коло, 7518 (2010). – 160 с.
2. Войтович В. Українська міфологія / В.Войтович. – Вид. 2-ге. Стереотип. – К. : Либідь, 2005. – 664 с.; іл.
3. Дмитренко М. Українська фольклористика: історія, теорія, практика / Микола Дмитренко. – К.: Ред. часопису «Народознавство», 2001. – С. 216-257.
4. Знойко О.П. Міфи київської землі та події стародавні / О.П.Знойко. – К., 1989. – С. 44-45.

5. Іваннікова Л. Зоря / Л.Іваннікова // Українські символи. – К. : Ред. час. «Народознавство», 1994. – С. 110-114.
6. Костомаров М. Слов'янська міфологія / М.Костомаров. – К., 1994. – С. 248-440.
7. Леонтович М.Д. Хорові твори / Редактор-упорядник Кузик В.В. – К., 2005. – 375 с.
8. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології / І.Нечуй-Левицький. – К., 1992, – С. 6.
9. Потебня А.А. Символ и миф в народной культуре / А.А.Потебня. –Москва, 2000. – С. 214.
10. Сосенко К. Культурно-історична постать Різдва та Щедрого вечора. – Львів, 1928. – С. 343.

In the article the specific concepts of symbol and symbolics are examined. An attempt is done to expose some aspects of astral symbolics of the Ukrainian folk songs in musical edition «Mykola Leontovych. Choral works» after the release of V.V.Kuzyk.

Key words: symbol, symbolics, astral symbolics, Ukrainian folk songs, M. D. Leontovych.

УДК 78.071.2:159.922: 37

Бурназова В. В.*

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ РОЗВИТКУ ВИКОНАВСЬКОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкриваються інноваційні методи та прийоми розвитку виконавської самостійності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі інструментальної підготовки.

Ключові слова: виконавська самостійність, інструментальна підготовка, вчитель музики.

Проблема якості підготовки кваліфікованих кадрів мистецького фаху завжди була однією з найважливіших для вищої школи. Тут слід відзначити, що на сучасному етапі розвитку української національної культури і модернізації системи освіти підвищуються вимоги до підготовки професійних кадрів, серед яких значуще місце відводиться майбутнім учителям музичного мистецтва. Стрижнем їх професійної діяльності має бути не лише мовне спілкування, спрямоване на творчу самореалізацію особистості, а й майстерність гри на музичних інструментах, завдяки якій наступним поколінням передаються морально-естетичні цінності, акумульовані соціально-психологічними особливостями епохи та її ментальністю.

Багатоаспектний внесок у розробку теорії й методики формування вмінь та навичок музикантів-інструменталістів зроблено такими виконавцями й науковцями, як Б. Деменко, В. Жадько, Е. Кучменко, Г. Меднікова, Г. Побережна, В. Шульгіна (філософський аспект), Л. Бочкар'єв, О. Віцинський, Г. Коган, Л. Котова, Л. Маккіннон, Ю. Цагареллі, Д. Юник (психологічний аспект), О. Алексєєв, Й. Гат, Ф. Бузоні, К. Мартінсен, О. Шульп'яков (фізіологічний аспект), О. Андрейко, О. Гольденвейзер, А. Корженевський, Я. Мільштейн, В. Муцмахер, Г. Ципін, Т. Юник (педагогічний аспект), Л. Баренбойм, Л. Гінзбург, К. Ігумнов, Б. Кременштейн, В. Москаленко, Г. Нейгауз, С. Савшинський (мистецтвознавчий аспект). У їх працях обґрунтовано теоретико-методичні підходи до розв'язання музично-виконавських завдань. Однак, поза увагою залишилися питання специфіки цілеспрямованого розвитку виконавської самостійності в процесі інструментальної підготовки, хоча сучасній педагогічній науці відомо, що саме від неї залежить результативність діяльності (І. Бобакова, В. Козаков, А. Козир, В. Мороз, А. Огаркова, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Хижна, О. Щолокова та ін.).

Отже, соціально-педагогічна важливість фахового становлення вчителів музичного мистецтва, зумовила розглянути інноваційні методи та прийоми розвитку їх виконавської самостійності у процесі інструментальної підготовки.

* © Бурназова В. В., 2013